

ניסן התשס"ח

בס"ד

חמץ ומצה לפרשת מצורע (ע"פ שיעורו של הרב יואל בן נון)

מצות "שמות יב(ח)--בכל מקום, ובכל זמן. ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח, אלא זו מצוה בפני עצמה; ומצותה כל הלילה. אבל בשאר הרגל, אכילת מצה רשות-רצה, אוכל מצה; רצה, אוכל אורז או דוחן או קליית או פירות. אבל בליל חמישה עשר בלבד, חובה; ומשאכל כזית, יצא ידי חובתו.

10. פסחים דף ק"כ ע"א
אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור. מצה נמי היא כתיב על מצות ומרורים מצה מיהדר הדר ביה קרא (שמות יב) בערב תאכלו מצות.

11. דברים ט"ז ג'
"לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך"

12. רש"י
"לחם עוני – לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים"

13. ספורנו
"לחם עוני – לחם שהיו אוכלים בענים, ושלא היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ מפני נוגשים אצים"

14. חזקוני
"לחם עוני – דרכו של עני כשנותנים לו מעט קמח אין לו כלי להחם בו המים ללוש ולא פנאי להחמץ, אלא בוללו בבעט מים צוננים וזורקו בתנור או בכירה"

15. מהר"ל בבאורו להגדה של פסח
"ואולי יקשה לך מה ענין העניות אל החרות והלא שני הפכים הם החרות והעניות. אבל דבר זה אין קשיא כי העניות בעצמה הוראה על הגאולה שאין ענין הגאולה רק כשיוצא להיות עומד לגמרי ברשות עצמו ואין לו שום צירוף אל זולתו. לא כמו העבד שאינו עומד ברשות עצמו ויש לו צירוף אל זולתו הוא האדון. לכן הדבר שיש בו עשירות אינו עומד בעצמו רק יש לו צירוף אל קנינו ואין זה גאולה. אבל הדבר שיש בו עניות ואין בו קנין רק עומד בעצמו שייך בו גאולה. ולפיכך נצטוונו לאכול לחם עוני שהוא המצה בליל היציאה, בעבור שאין במצה רק עצם הלחם ולא יצטרך בו דבר מן השעור. והוא כמו עני. כדי שלא יהיה נמצא כלל שום צירוף בלילה שבו הגאולה ועיי"נ נקנה הגאולה שהוא סלוק הצרוף"

"ועוד תדע איך המצה שהיא לחם עוני שייכה אל הגאולה, וזה כי העני הוא שאין לו דבר וזה ענין פשיטות כאשר עומד בעצמו. ודבר זה אף שהוא לחסרון נחשב עולם הזה שהוא עולם הרכבה ומעלתו בהרכבה. מ"מ הפשוטות מעלה היא מצד עולם הזה שהוא עולם המורכב, רק מצד עולם העליון הפשוט. ולפיכך צוה לאכול מצה לחם עוני שהוא לחם הפשוט... ומפני שבליילה זה נגאליים במדרגה עליונה המעלה מן העולם המורכב צוה שהיה אכילתן מצה שהיא פשוטה. דמיון זה כהן גדול משמש בכל ימות השנה בבגדי זהב וביום הכיפורים בבגדי לבן לפני ולפנים, וזהו שבביל שהוא קונה מדרגה עליונה שהרי היה נכנס לפני ולפנים יש לו לשמש בבגדי לבן לפי מעלת המדרגה שנכנס לשם, כי בגדי לבן הם פשוטים ולכן צוה בלילה זה לאכול מצה שהוא לחם עוני פשוט מכל כי בלילה זה נגאלו במדרגה עליונה וכל מדרגה עליונה יש בה פשיטות"

16. הגדה של פסח
"מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ולגאלם. שנאמר: "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם"

17. שמות י"ב
לד וישא הקם את-בצקו טרם יחמץ משארתם צרת בשמלתם על-שכמם. לט ויאפו את-הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם-צדה לא-עשו להם.

18. הרב אביגדור נבנאל
"האמנם אכלו בני ישראל את מצות מצותם ממצרים, רק משום שהמצרים האיצו בהם לצאת, ובצקם לא הספיק להחמץ? והלא כבר שובעיים קודם לכן בראש חודש ניסן, ציווה ה' את משה על קרבן הפסח, ובין השאר נצטוו במפורש "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו (שמות י"ב ח') היינו שגם אם לא היו המצרים דוחקים בהם לצאת, היו חייבים לאפות את הבצק בטרם יחמץ, כיוון שהיתה זו אחת המצוות שנצטוו לקיים אותו הלילה. מדוע איפוא חשבה כל כך מצווה זו של איסור חימוץ, עד שמבין כל שאר

1. שמות כ"ג – הפסח
יח לא-תזבח על-חמץ דם-זבחי ולא-גלין חלב-חגי עד-בקר.
2. רש"י
לא תזבח על חמץ – לא תשחט את הפסח ביי"ד בניסן עד שתבער החמץ.
3. ראב"ע
דם-זבחי – הוא זבח חג הפסח הנאכל על מצות ומרורים.
4. בעל ספר החינוך מצוה פ"ט

משרשי המצה: לפי שקביעות זמן בכל העיניים הוא קיום עשיתן, ידוע הדבר אצל כל אדם. ועל כן בדבר הפסח שהוא דבר גדול אצלנו בקיום הדת כמו שכתבנו למעלה (מצוה כ"א), ציוה האל ברוך הוא שנעשה עינו בסדר ובקביעות זמן לכל דבר ודבר מדבריו, ולא תבוא מצוה ממצוות ענין המועד הזה בגבול חברתה. ועל כן נזהרנו להשבית החמץ – הנמאס בעינינו לשעתו – תחילה, ואחר כך להתחיל בקרבן הפסח, שהוא התחלת שמחת מועד הטוב.

5. הרש"ר הירש
"כבר בארנו לעיל פרק י"ב שעיקרו של קרבן פסח הוא קידושו והתמסרותו של הבית היהודי. שלא כבשאר הקרבנות, תכלית קרבן הפסח ומשמעותו המפורשת היא אכילתו בתוך הבית ובקרב המשפחה: "שלא בא מתחילתו אלא לאכילה" (פסחים ע"ו ע"ב). לפיכך נזכר כאן הקרבן בלשון "זבח", והקרבן קרויה "זיבוח", ולבטוי זה יש משמעות רבה, שכן "זבח" מצייין בעיקר זבח משפחה, ו"זיבוח" הוא הכנת זבח משפחה. נמצא זבחי – זבח משפחה המוקדש לה'.

להקריב את הזבח הזה במקדש בשעה שהחמץ עדיין בבית – דבר זה יתפרש שרק האנשים, בני המשפחה, משתעבדים לה', ואילו גורלם, אמצעי קיומם הגשמי, מחיתם ושהייתם עלי אדמות, נחשבים כבלתי תלויים בה – לא מה' הם באים ולא לה' הם מוקדשים. דבר זה יצור תהום עמוקה למשחית בין הבית לבין המקדש, והלא כל עצמו של הקרבן הוא קידוש הבית והקרבנו על מזבח מקדש ה'."

5. שמות י"ב
ח ואכלו את-הבשר בפילה הזה צלי-אש ומצות על-מרורים יאכלוהו.
6. רמב"ם הלכות קרבן פסח (פרק ח' הלכה א')

א אכילת בשר הפסח בליל חמישה עשר--מצות עשה, שנאמר "ואכלו את הבשר, בלילה הזה: צלי אש ומצות, על מרורים יאכלוהו" (שמות יב, ח).
ב ואין מצה ומרור מעכבין; אם לא מצאו מצה ומרור, יוצא ידי חובתו באכילת בשר הפסח לבדו. אבל מרור בלא פסח--אינו מצוה, שנאמר "על מרורים יאכלוהו".

7. רש"ר הירש
"ואכלו את הבשר – להם בעצמם תשוב ותוענק בליל חרות זה יישותם אשר קרבו, ואולם: צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. משמעות "מצות ומרורים" ברורה כשם שברגע היציאה לא הניחו להם נוגשים שהות לחימוץ לחם, ומצות הוכרחו לקחת אתם, כן לא נתנו להם, בהיותם עבדים, שהות לחמוץ לחם. בכל עת עמדו מאחוריהם שוט הנוגש ולחץ עומס העבודה עוצר הנשימה שאילצם לאפות את לחמם במהירות ובחפזון.

"מצה" היא איפה לחם עבדות מובהקת, וכן אנו מכנים אותה: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". מצה היא איפוא ביטוי אופני ל"עבדות". כמו כן ברור ש"מרורים" מתייחס ל"וימררו את חייהם" וביטוי הוא איפוא ל"עינו" להתעללויות המרושעות, בהם מררו את חייהם. ... אי לכן מסמלים "צלי אש ומצות על מרורים" ברגע זה, בו שוב התענגו על הדרור, את שלושת הבחינות הבולטות של סבלות מצרים "גרות", "עבדות" ו"עינוי" (קרבן הפסח את הגרות, המצה את העבדות והמרור את העינוי). זאת כדי להנציח בתודעתם כי ברגע הגאולה עדיין הכביד עליהם הלחץ בכל עזו, עדיין היו הם אותם העבדים שבשליטת המצרים, וכי רק ה' יכול היה לקרוא דרור, והוא אשר העניקו להם"

8. אור החיים
"לפי פשט הכתוב לפי מה שראינו שאמר ה' שצריך צלי אש ושיהיה שלם וכו' זה יגיד שדעת עליון הוא להראות בחינת הגדולה והחרות ואין רשות אחרים עליהם, ולפי זה גם המרורים שיצו ה' הוא לצד כי כן דרך אוכלי צלי לאכול עימו דבר חד כי בזה יערב לחך האוכל ויאכל בכל אות נפשו. גם בזה יוכר גדל הערבות שיקדים לפני מרורים. גם מה שהזכיר המצות הוא פרט אשר יוכון חך אוכל יטעם לו הצלי."

9. רמב"ם בהלכות חמץ מצה (פרק ו' הלכה א')
א מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמישה עשר, שנאמר "בערב, תאכלו,

